

Openingstekst: Een merel

Er is iets in de zang van een merel
het is voorjaar, je wordt wakker

je ligt te denken in de nacht
het raam staat open – er is iets

waarvan de vogel zingt
en je denkt aan wat je moet opgeven

er is iets in je dat leeg is en het stroomt vol
met het zingen van die merel

Rutger Kopland (Uit: Toen ik dit zag. Amsterdam: Uitgeverij G.A. van Oorschot 2008)

Lezingen: Jeremia 17: 5-10

Dit zegt de Eeuwige:

Vervloekt wie op een mens vertrouwt,
wie zijn kracht ontleent aan stervelingen,
wie zicht afkeert van de Eeuwige.
Hij is als een struik in een dorre vlakte,
hij merkt de komst van de regen niet op.
Hij staat in een steenwoestijn,
in een verzilt en verlaten land.

Gezegend wie op de Eeuwige vertrouwt,
wiens toeverlaat de Eeuwige is.
Hij is als een boom geplant aan water,
zijn wortels reiken tot in de rivier.

Hij merkt de komst van de hitte niet op,
zijn bladeren blijven altijd groen.
Tijden van droogte deren hem niet,
steeds weer draagt hij vrucht.

Niets is zo onbetrouwbaar als het hart,
Onverbeterlijk is het, wie zal het kennen?
Ik, de Eeuwige, ben het die het hart doorgrondt,
die nieren toetst,
die ieder naar zijn levenswandel beloont,
aan ieder geeft wat hij verdient.

Lucas 6, 17-26

Toen Hij met hen de berg was afgedaald, bleef Hij staan op een plaats waar het vlak was. Daar had een groot aantal van zijn leerlingen zich verzameld, evenals een menigte mensen uit heel Judea en

Jeruzalem en uit de kuststreek van Tyrus en Sidon. Ze waren gekomen om naar Hem te luisteren en zich van hun ziekten te laten genezen; ook degenen die gekweld werden door onreine geesten werden genezen. De hele menigte probeerde Hem aan te raken omdat er kracht van Hem uitging en Hij iedereen genas.

Hij richtte zijn blik op zijn leerlingen en zei: 'Gelukkig jullie die arm zijn, want voor jullie is het koninkrijk van God. Gelukkig jullie die nu honger hebben, want je zult verzadigd worden. Gelukkig wie nu huilt, want je zult lachen. Gelukkig zijn jullie wanneer de mensen jullie omwille van de Mensenzoon haten en buitensluiten en beschimpen en je naam door het slijk halen. Wees verheugd als die dag komt en spring op van blijdschap, want jullie zullen rijkelijk beloond worden in de hemel. Vergeet niet dan hun voorouders de profeten op dezelfde wijze hebben behandeld.

Maar wee jullie die rijk zijn, jullie hebben je deel al gehad. Wee jullie die nu verzadigd zijn, want je zult honger lijden. Wee jullie die nu lachten, want je zult treuren en huilen. Wee jullie wanneer alle mensen lovend over je spreken, want hun voorouders hebben de valse profeten op dezelfde wijze behandeld.

Overweging

Gezegend ben je:

een boom aan stromend, levend water,
vruchten zul je dragen.

Deze woorden staan in de berijmde versie van Psalm 1 die we net zongen. Jeremia gebruikt dezelfde metafoor: wees als een boom geplant aan water. Als je in contact staat met de juiste voedingsstoffen kan je vrucht dragen. En op jouw beurt weer anderen voeden. Het beeld van de boom keert op heel veel plekken in de bijbel terug. In de scheppingsouverture in Genesis komen we de eerste bomen al tegen. Daar horen we over hoe zij geplant aan de waterstromen in de Hof van Eden de meest verleidelijke vruchten voortbrengen.

De voorliefde van bijbelschrijvers voor het beeld van de boom is niet heel verwonderlijk. In Bijbelse tijden speelden bomen een centrale rol in het dagelijks leven: als leveranciers van vitaminerijk voedsel, als bron van inkomsten, als symbolische plek waar de gemeenschap zich verzamelde: om elkaar te ontmoeten, en om bijvoorbeeld juridische geschillen te beslechten.

Heel veel bijbelverhalen zullen ergens tussen de dadel- en granaatappelbomen verteld, herverteld en opgetekend zijn, onder het zonwerende dak van de vijg, met de geur van bloeiende amandelbloesem in de neus, of tussen de olijfoogsten door.

Ook al is onze relatie met de natuur fundamenteel anders dan in Bijbelse tijden, de metafoor van de boom is nog steeds een beeld dat predikanten graag gebruiken. En ik waarschuw maar vast, ik voeg mij vandaag in die rij. Vaak gaat het dan over de vraag of ons geloof voldoende geworteld is, of over de kwestie of we dat levende geloof wel voldoende concreet maken. Een goede boom herkent men immers aan de goede vruchten. Nog zo'n Bijbelse metafoor die een paar verzen verder in het Lucas evangelie opduikt dan we vandaag gelezen hebben.

Vanuit ons menselijke perspectief is die focus op de goede vruchten wellicht begrijpelijk. We noemen de bomen zelfs naar de vruchten die ze ons opleveren. Maar dat is maar een deel van het verhaal. Om te beginnen: bomen leven cyclisch. Wij, de vruchtgebruikers, genieten misschien het meest van de bloeitijd in de lente, het groene bladerdak in de zomer, of de opbrengsten van de oogst in de late zomer of herfst, maar voor de boom zelf is de winter minstens zo belangrijk.

De winter, die nu op zijn einde begint te lopen is de periode van rust, van terugtrekken, van retraite: de sapstromen vertragen of komen zelfs helemaal tot stilstand. Het sap verdikt zich, zodat de boom niet kapotvriest. Deze winterse stand helpt niet alleen om in de meest kille omstandigheden te overleven. Deze rust biedt ook ruimte voor herstel van de groei in het afgelopen jaar. Het is een

periode van consolidatie en van voorbereiding op wat komen gaat. Zonder een winterse retraite raken bomen overbelast. Een risico dat toeneemt nu de winters steeds korter worden. Een volle lentebloei, laat staan een geslaagde oogst kan niet zonder voldoende rust en de inkeer van de winter. Bloei en retraite zijn 1 op 1 met elkaar verbonden.

Overigens komt de ontwikkeling van de boom 's winters niet helemaal tot stilstand. Bij veel soorten, zeker in een milder klimaat, blijven de wortels actief. Zij blijven groeien, zich dieper ingraven in de aarde, zich vertakken, op zoek naar stevigheid en voeding. Bij dat wortelen is de samenwerking met zwammen en schimmels essentieel. Bomen en schimmels zijn sterk met elkaar verweven en hebben elkaar nodig voor het vinden van voldoende voedsel en voor de bescherming tegen schadelijke organismen. Bomen en schimmels creëren samen een uitgebreid web dat ieder die er deel aan heeft helpt om te overleven.

De metafoor van de boom geplant aan het water is een sterk beeld, maar is misleidend als we daar de ethiek uit afleiden dat we een soort standvastige individuen, een soort halve heiligen, zouden moeten zijn die constant klaar staan voor de ander. In ieder mensenleven moeten er periodes zijn van je terugtrekken om op de momenten dat het echt nodig is er voor anderen te kunnen zijn. Die periodes van winter en zomer zijn gelijkwaardig aan elkaar: de retraite is er ten dienste van het bloeien en het bloeien ten dienste van de retraite.

Bovendien heb je de voeding van anderen nodig om het vol te houden. Je kan niet in je eentje altijd maar weer klaar staan voor anderen. Zelfs de eenzame boom in het veld, is afhankelijk van een onontwarbaar ecosysteem aan wortels en schimmels die samen overleven. De afgelopen jaren hebben verschillende filosofen opgeroepen om verder te kijken dan het individueel vrucht dragen van die ene boom, of het boven de grond komen van die ene mooie paddenstoel. In plaats daarvan zouden we meer oog moeten hebben voor de onderlinge verbondenheid van wortels en schimmels. Dat hechte schimmelweb is een metafoor geworden voor hoe wij mensen ten diepste met elkaar en met de wereld om ons heen verbonden zijn. Elkaar ondersteunen. Elkaar helpen te overleven. Wees als een boom: verbind je met anderen en draag bij aan het levensondersteunende web waar we allemaal afhankelijk van zijn.

En dan is er nog dat 'geplant' zijn aan die waterstromen. De plek waar je staat bepaalt voor een flink deel de mate waarin je kan aarden en de mogelijkheden die je hebt om vrucht te dragen. Hier past in mijn ogen wel een kritische kanttekening bij de teksten die we lazen. Kan je een struik verwijten dat die het op dorre grond probeert vol te houden? En is het de eigen verdienste van de bloeiende boom dat die juist aan het water is geplant?

In hoeverre kunnen we verantwoordelijk worden gehouden voor de situatie waarin we ons bevinden? Deze vraag is volgens mij ook relevant voor de tekst van Lucas die we lazen. De zaligsprekingen waren troostend bedoeld in een tijd dat de leerlingen van Jezus vervolgd werden en in de marge van de samenleving zaten. In zo'n context kan het verlangen naar een toekomstige beloning helpen om het vol te houden in het hier en nu. Nu is het nog winter, maar de oogsttijd zal aanbreken.

Zoals we hier bij elkaar zitten, delen we in ieder geval de ervaring van vervolging niet en dit vraagt om een andere interpretatie van de tekst. Ik lees de zaligsprekingen van Lucas niet als een verheerlijking van wie nu arm of verdrietig is of als een veroordeling van wie nu veel heeft en aan de goede kant van het leven terecht is gekomen. Voor mij is de tekst vooral een oproep om elkaar vertroosting te bieden en te delen van wat we hebben.

Of en de mate waarin we dat kunnen hangt af van onze eigen situatie. Niet iedereen heeft de middelen: om te delen of de mentale ruimte: om anderen te troosten. De plek waar we geplant zijn is niet onze verdienste, of in ieder geval maar in beperkte mate. Waar onze wieg stond, welke kansen we kregen, hoeveel zelfvertrouwen we meekregen, we hadden er maar weinig invloed op.

Dat betekent ook dat vrucht dragen voor de een makkelijker is dan voor de ander. En voor sommigen misschien zelfs onmogelijk. Sommige mensen hebben alle energie nodig om geworteld te blijven. Of die zijn om andere redenen niet in staat om de vruchten te dragen die ze zo graag zouden willen. Ook daarom is het belangrijk om die focus op vrucht dragen flink te relativiseren. Er zijn heel veel meer dimensies in het leven: bloeien, schaduw bieden, aarden, wortelen, bijdragen aan het levensondersteunend netwerk, het zijn allemaal plekken waar onze bijdrage mogelijk en nodig is, afhankelijk van wat we kunnen bieden.

Het is vandaag zondag septuagesima. In het kerkelijke jaar is dit de zondag waarop de voorbereiding op de veertigdagentijd begint. Daarmee komt dus ook de Paastijd eindelijk in zicht. Dit jaar valt Pasen erg laat. De verzen uit Lucas die we vandaag lezen staan daarom niet heel veel vaak op het leesrooster. Meestal zijn we rond deze tijd al aan de lezingen van de veertigdagentijd begonnen.

In aanloop naar die veertigdagentijd zijn de teksten van vandaag een aansporing om na te denken over de vraag of we in onze tijd van voortdurende impulsen wel voldoende tijd nemen voor retraite.

Groeien is goed, maar herstellen van groeischade en uitputting is net zo van belang.

Bloeien is cruciaal, maar aarden in het hier en nu minstens net zo.

De oogst binnenhalen is belangrijk, maar dit kan niet zonder de tijd te nemen om te wortelen en om bij te dragen aan het web dat het leven in standhoudt.

Want een goede boom, herken je misschien soms aan zijn vruchten, maar vooral aan zijn wortels.

Amen

Slottekst:

Een strohalm

Misschien ben ik een strohalm
en is er nu ergens, ver weg, iemand die mij niet kent,
die zich voortsleept

misschien ben ik achtergebleven op een reusachtig
stoppelveld,
blaast de wind van de verontwaardiging steeds harder
tegen mij aan,
jagen de wolken van verraad laag over mij heen

misschien ben ik die strohalm
en is er iemand die zich voortsleept mijn richting uit.

Toon Tellegen

(Uit: Langs een helling. Amsterdam: Querido 2023)

Ekklesia Leiden
Rapenburg 100
2311GA Leiden
www.ekklesialeden.nl
info@ekklesialeden.nl